

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2025-289-3-87-92>

УДК 331

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

Смерека С.Б., Ліфиренко С.М.

PECULIARITIES OF REGULATORY AND LEGAL SUPPORT FOR ENERGY EFFICIENCY

Smereka S.B., Lifyrenko S.M.

Нормативно-правове забезпечення у сфері енергоефективності є важливою складовою державної політики, спрямованої на зменшення енергоспоживання, підвищення ефективності використання ресурсів та адаптацію економіки до вимог сталого розвитку. Дослідження зосереджене на аналізі забезпечення енергоефективності в Україні, обґрунтовано важливість вивчення основних принципів і специфіки реалізації заходів щодо енергозбереження, а також їх ролі в економічній системі країни. Особливу увагу приділено нормативно-правовому забезпеченню цієї сфери, яке є ключовим елементом для досягнення енергетичної незалежності, раціонального використання ресурсів та поліпшення екологічної ситуації. Визначено, що ефективна нормативно-правова база вимагає: вдосконалення енергоефективності; активного використання відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива як підприємствами, що займаються їх виробництвом, так і споживачами; підвищення енергетичної безпеки через диверсифікацію джерел енергії; зменшення впливу на екологію через економію природних ресурсів та зниження енергоспоживання в житлових, громадських і промислових об'єктах; а також створення нових робочих місць у галузі енергоефективності. Метою роботи є визначення особливостей нормативно-правового забезпечення сфери енергозбереження. Основними методами, що були використані в роботі є: аналізу, синтезу, дедукції, індукції, логічний, узагальнення, порівняння. Наукова новизна статті полягає в комплексному вивченні нормативно-правового забезпечення енергоефективності як важливого інструменту для досягнення енергетичної незалежності та поліпшення екологічної ситуації в Україні. Досліджено особливості використання цих механізмів через реалізацію ЕСКО-проектів та їх

адаптацію в громадах, а також ефективного застосування енергетичного менеджменту, який повинен охоплювати різні сектори економіки й забезпечувати фінансову стабільність підприємств. Встановлено, що завдяки ряду законодавчих актів, які регулюють впровадження енергоефективних заходів, Україна повинна відмовитися від застарілих адміністративних інструментів енергозбереження та перейти до сучасних європейських стандартів реалізації політики енергоефективності.

Ключові слова: енергозбереження, енергоефективність, конкурентоспроможність підприємства, альтернативні джерела палива чи енергії, проектний менеджмент.

Вступ. Виробництво енергії є основою для розвитку національної економіки. Протягом останніх трьох десятиліть питання енергетики стали центральними в обговореннях на міжнародному рівні. Надмірне споживання енергетичних ресурсів викликає в Україні значні економічні витрати та ризики в різних сферах, таких як енергетична безпека, державні фінанси, зовнішньоторговельний баланс, економічна активність і охорона навколишнього середовища.

На сьогоднішній день Україна займає одне з перших місць серед країн світу за рівнем викидів парникових газів, що є результатом широкомасштабного використання викопних палив та неефективного споживання енергії. Викиди парникових газів, зумовлені людською діяльністю, спричиняють посилення парникового ефекту, який є основною причиною глобальної зміни клімату. Це, у свою

чергу, ставить під загрозу економічний розвиток країни та продовольчу безпеку її населення в середньо- та довгостроковій перспективі.

В межах політики щодо високоефективної когенерації в Україні ухвалено всі необхідні нормативно-правові акти. Так, на 2024 рік в країні кваліфіковано 42 когенераційні установки, що мають загальну електричну потужність 2,57 ГВт і теплову потужність 9,66 ГВт, з них 5 установок до 22.03.2024 року та 37 після цієї дати.

Одним із важливих кроків у скороченні викидів CO₂ є впровадження заходів з енергоефективності в усіх секторах споживання енергії, а також стимулювання використання відновлювальних джерел енергії, що дозволяє значно зменшити залежність від вуглецевих палив.

Зокрема, для зниження енергетичної залежності, особливо в промисловості, необхідно заохочувати енергоефективність серед підприємств, щоб зменшити зв'язок між зростанням ВВП та споживанням викопного палива.

Особливу увагу варто приділити й макроекономічним показникам, які характеризують рівень конкурентоспроможності підприємств, оскільки заходи щодо підвищення енергетичної ефективності безпосередньо впливають на ці показники.

Крім того, сектор житлових і громадських будівель, який також потребує державної підтримки, має значний потенціал для покращення енергоефективності. Сьогодні житловий фонд України вимагає суттєвих поліпшень у використанні енергетичних ресурсів.

Згідно із звітом щодо виконання Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2021 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 № 243 було внесено 21 зміну, що торкнулися завдань, обсягів фінансування та термінів виконання. Всього на реалізацію програми було виділено 346,88 млрд грн, із яких 8,57 млрд грн було забезпечено з державного бюджету. Для визначення механізмів використання цих коштів Кабінет Міністрів України затвердив спеціальні правила, що передбачають ефективне використання коштів, отриманих від

Європейського Союзу в рамках програми підтримки енергетичної стратегії.

Проте, аналіз виконання програми показав, що реальні видатки за 12 років становили лише 49,86 млрд грн, що становить 14% від загального плану. Основними проблемами реалізації програми є відсутність чіткого переліку заходів на початку реалізації, нестабільність у визначенні напрямів використання коштів та часті зміни в нормативно-правовій базі, що ускладнює ефективне використання виділених ресурсів.

Так, на увагу заслуговує Проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми з енергоефективності та розвитку відновлюваних джерел енергії на 2022-2026 роки». Слід зазначити, що метою Програми є створення умов для підвищення рівня енергоефективності національної економіки, зменшення споживання енергоресурсів, підвищення енергетичної незалежності шляхом використання місцевих видів енергетичної сировини з відновлюваних джерел енергії. Реалізація Програми передбачає використання різних варіантів розв'язання проблеми. Орієнтовний обсяг фінансування Програми на весь строк її дії (5 років) становить близько 9,962 млрд. гривень [14].

Аналіз основних досліджень та публікацій.

Основні теоретичні та прикладні розробки Вовк О.О., Гурочкін В.В. [12], Городецький В.Г., Дерев'янка Д.Г., Демчук Г.В., Левченко О.Г., Ткаченко В.В., Чернецька Ю.В. були присвячені проблемам зменшення енергоємності економіки України, забезпечення промисловості енергетичними ресурсами, обґрунтуванню рівня енергоефективності.

Мета. Метою дослідження є проведення аналізу особливостей нормативно-правового забезпечення щодо впровадження енергозбереження в Україні.

Матеріали та результати дослідження.

Військові дії поглибили економіко-фінансову кризу, зокрема погіршився стан енергетичного сектору України. З перших днів російського вторгнення в Україну, зусилля Уряду були спрямовані на стабілізацію та забезпечення функціонування генерації електроенергії та безперебійної роботи енергосистеми країни в ізолюваному режимі. Тому розв'язання деяких проблем у секторі відновлюваної енергетики не було пріоритетним.

Гурочкін В.В. у своїх наукових працях зазначає, що виплати боргів виробникам відновлюваної енергії було тимчасово відкладено, а відсоток виплат за електроенергію, поставлену у 2022 р., було знижено під час воєнного стану до 15% від середньозваженого пільгового тарифу 2021 року для виробників сонячної енергії, до 16% – для виробників вітрової енергії, гідроенергії – до 35%, до 40% – для виробників біогазу й до 60% – для виробників біомаси [12].

Однак застосування європейського підходу полягає передусім у тісному поєднанні розвитку енергоефективності, декарбонізації та впровадження альтернативних джерел енергії. Ця стратегія повністю відповідає політиці Європейського Союзу, що викладена в Четвертому енергетичному пакеті ЄС «Чиста енергія для всіх європейців», який Україна, як член Енергетичного Співтовариства, впроваджує згідно з рішенням Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства від 30 листопада 2021 року (№ 2021/14/МС-ЕпС) [13].

В основі Енергетичного союзу лежить п'ять складових, які доповнюють одна одну та тісно взаємопов'язані, а також спрямовані на зміцнення енергетичної безпеки, стабільності та конкурентоспроможності:

1. Енергетична безпека, солідарність і довіра;
2. Повністю інтегрований європейський енергетичний ринок;
3. Внесок ефективного використання енергії в скорочення попиту;
4. Низьковуглецева економіка;
5. Дослідницька діяльність, інноваційні розробки та конкурентоспроможність.

Відповідно, Держенергоефективності використовує інтегрований підхід, який охоплює енергетичну та кліматичну політику ЄС, зосереджуючи увагу на системному розвитку енергоефективності, декарбонізації та просуванні альтернативних джерел енергії. Ця стратегія є важливим кроком у реалізації європейських стандартів у відповідних сферах.

Нормативно-правове забезпечення сфери енергоефективності – це важливий інструмент для досягнення енергетичної незалежності, економії ресурсів та покращення екологічної ситуації в Україні. Так, особливості пріоритетності сфери та реалізації інтегрованої політики щодо впровадження енергоефективності передбачена Законами України:

1. Про енергетичну ефективність: закон регламентує нормативно-правові та економічно-організаційні засади відносин, що передбачають забезпечення енергетичної ефективності під час виробництва, транспортування, передачі, розподілу, постачання та споживання енергії. [3]. Закон ставить за мету стимулювати виробництво енергії з більш економних та екологічно чистих джерел; втрати енергії під час транспортування повинні бути мінімізовані; забезпечення ефективної та безперебійної передачі енергії; справедливий та прозорий розподіл енергії між споживачами; забезпечення доступності та конкурентоспроможності енергії для споживачів, стимулювання економного та відповідального споживання енергії.

2. Про альтернативні види палива: закон визначає правові, соціальні, економічні, екологічні та організаційні засади виробництва (видобутку) і використання альтернативних видів палива [3]. Закон про альтернативні види палива відіграє важливу роль у розвитку та стимулюванні використання альтернативних джерел енергії в Україні, до основних цілей закону відноситься: зменшення залежності від традиційних джерел енергії: вугілля, нафта, природний газ; підвищення енергетичної безпеки: диверсифікація джерел енергії; зменшення впливу на довкілля: економія природних ресурсів, зменшення викидів парникових газів; створення нових робочих місць: розвиток нових галузей енергетики.

3. Про енергетичну ефективність будівель: закон регламентує правові, соціально-економічні та організаційні засади діяльності у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель і спрямований на зменшення споживання енергії у будівлях [4]. До основних цілей слід віднести: зменшення споживання енергії в житлових, громадських та промислових будівлях; підвищення енергетичної безпеки країни; зменшення впливу на довкілля (викидів парникових газів) та створення нових робочих місць у сфері енергоефективності. Закон про енергетичну ефективність будівель – це важливий крок на шляху до покращення енергоефективності, економії ресурсів, захисту довкілля та підвищення енергетичної безпеки України.

4. Про теплопостачання: даний закон регулює відносини, пов'язані з виробництвом, транспортуванням, постачанням та використанням теплової енергії за допомогою правових, економічно-організаційних засад для

забезпечення енергетичної безпеки України та удосконалення ринку теплової енергії та захисту прав споживачів та працівників сфери тепlopостачання [5].

5. Про альтернативні джерела енергії: закон визначає нормативно-правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та створює передумови для зменшення залежності від традиційних джерел енергії (вугілля, нафта, природний газ), підвищення енергетичної безпеки країни, зменшення впливу на довкілля (викидів парникових газів), створення нових робочих місць у сфері альтернативних джерел енергії [6].

6. Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації: закон регламентує нормативно-правові та економічні засади здійснення енергосервісу для підвищення енергетичної ефективності об'єктів державної та комунальної власності [7].

7. Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу: закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності суб'єктів відносин у сфері енергозбереження щодо використання когенераційних установок [9]. Закон передбачає запровадження процес одночасного виробництва теплової та електричної енергії з одного джерела палива. Це більш економічний та екологічний спосіб виробництва енергії, ніж традиційні методи, які генерують лише один тип енергії.

Завдяки низці законодавчих ініціатив Україна змогла значно змінити підхід до енергоефективності, відмовившись від застарілих адміністративних механізмів енергозбереження та зосередившись на впровадженні сучасних європейських практик у цій сфері. На сьогодні країна активно працює над такими ініціативами, як проведення енергоаудитів та впровадження систем енергетичного менеджменту, створення національної системи моніторингу енергоефективності, розвиток енергосервісу, впровадження екодизайну та енергомаркування для енергоспоживчої продукції, місцеве енергетичне планування та забезпечення сталого зниження споживання енергії.

Зокрема, у 2022 році був проведений моніторинг впровадження систем енергетичного менеджменту (СЕМ) у

державних органах, військових адміністраціях та підпорядкованих установах. За результатами моніторингу визначено пріоритетні напрямки для подальшого розвитку СЕМ в Україні. Серед таких напрямів: підтримка і розвиток компетенцій фахівців через тренінги та освітні програми, створення переліку інвестиційних проектів з енергоефективності на платформі Energy Transition Accelerator Financing, а також інформаційно-роз'яснювальна робота для кращого розуміння нормативно-правових актів у сфері енергоефективності.

На кінець 2024 року в Україні було укладено 712 угод з енергосервісу на загальну суму 2,63 млрд гривень для впровадження енергоефективних заходів у бюджетних установах. Проте війна значно вплинула на розвиток ринку ЕСКО. Високі інвестиційні ризики під час військових дій сповільнили темп реалізації енергоефективних проектів. Однак, попри ці труднощі, ЕСКО-компанії продовжують працювати і вкладати кошти в енергоефективність у закладах, таких як лікарні та дитячі садочки. Так, за даними bi.prozorro.org, у 2024 році було укладено 79 нових ЕСКО-договорів на суму 591,33 млн гривень. [13].

Висновки. У складні часи для нашої країни держава застосовує комплексний підхід до реалізації політики, що відповідає стратегії та принципам розвитку Європейського Союзу. Дотримання ключових принципів енергозберігаючої політики, виконання її основних функцій та забезпечення належного нормативно-правового регулювання дає можливість ефективно та раціонально використовувати енергетичні ресурси, враховуючи науково-технічний прогрес і вимоги до охорони навколишнього середовища.

Державні органи та обласні військові адміністрації вже активно працюють над впровадженням енергоменеджменту, що свідчить про розуміння важливості цієї ініціативи та готовність до реальних дій з енергозбереження. Основними досягненнями на цьому шляху є: затвердження енергетичних декларацій, що відображає чітке стратегічне бачення; розробка планів для систем енергоменеджменту; енергомоніторинг понад 2800 будівель, що дозволяє аналізувати споживання енергії та визначати можливості для економії; укладання енергосервісних контрактів, що показує зацікавленість у співпраці з енергосервісними компаніями для впровадження енергоефективних заходів.

Запровадження ЕСКО-проектів та їх поширення в громадах сприятиме створенню комфортних умов для життя, модернізації бюджетних будівель за допомогою передових технологій, зниженню витрат на енергоресурси та залученню значних приватних інвестицій у розвиток регіональної економіки.

Л і т е р а т у р а

1. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності). Звіт про результати виконання Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2021 роки. (Дата оновлення: 23.04.2025) URL: https://old.sae.gov.ua/sites/default/files/Zvit_EE_program_all.pdf
2. Стратегічний план діяльності з внутрішнього аудиту на 2022-2024 роки Держенергоефективності від 07.10.2022 р. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Strategichnyj-plan-2022-2024-1.pdf>
3. Закон України «Про енергетичну ефективність» від 21.10.2021 № 1818-IX. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>
4. Закон України «Про альтернативні види палива» від 14.01.2000 № 1391-XIV. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text>
5. Закон України «Про енергетичну ефективність будівель» від 22.06.2017 № 2118-VIII. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-19#Text>
6. Закон України «Про теплопостачання» від 02.06.2005 № 2633-IV. URL: (Дата оновлення: 23.04.2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text>
7. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>
8. Закон України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» від 09.04.2015 № 327-VIII. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-19#Text>
9. Закон України «Про Фонд енергоефективності» від 08.06.2017 № 2095-VIII. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2095-19#Text>
10. Закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» від

05.04.2005 № 2095-IV. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2509-15#Text>

11. Розвиток сфери енергоефективності в Україні у рамках євроінтеграційного процесу. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: <https://sae.gov.ua/uk/content/energy-efficiency>
12. Гурчкін В.В., Когут С.С. Формування енергетичного балансу України з використанням відповідальних джерел енергії // Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2023. №4. С.109-133.
13. Публічний звіт Голови Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України про підсумки у 2022 році / Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. К. с.35. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: https://sae.gov.ua/static-objects/sae/imported_content/6792abc2e23b2.pdf
14. Концепція Державної цільової економічної програми з енергоефективності та розвитку відновлюваних джерел енергії на 2022-2026 роки. (Дата оновлення: 23.04.2025). URL: https://sae.gov.ua/static-objects/sae/imported_content/6792ad46b5219.pdf

References

1. State Agency on Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine (SAEE). Report on the results of the implementation of the State Target Economic Program for Energy Efficiency and Development of Energy Production from Renewable Energy Sources and Alternative Fuels for 2010-2021: https://sae.gov.ua/sites/default/files/Zvit_EE_program_all.pdf
2. Strategic Plan of Internal Audit Activities for 2022-2024 of the State Agency on Energy Efficiency and Energy Saving of 07.10.2022. <https://sae.gov.ua/sites/default/files/blocks/Strategichnyy%20plan.pdf>
3. The Law of Ukraine "On Energy Efficiency" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>
4. The Law of Ukraine "On Alternative Fuels" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text>
5. The Law of Ukraine "On Energy Efficiency of Buildings". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-19#Text>
6. The Law of Ukraine "On Heat Supply". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2633-15#Text>
7. The Law of Ukraine "On Alternative Energy Sources". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>
8. The Law of Ukraine "On the Introduction of New Investment Opportunities, Guaranteeing the Rights and Legal Interests of Business Entities for Large-scale Energy Modernization". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-19#Text>

9. Law of Ukraine "On the Energy Efficiency Fund". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2095-19#Text>
10. The Law of Ukraine "On Combined Heat and Power Production (Cogeneration) and Use of Waste Energy Potential". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2509-15#Text>
11. Development of energy efficiency in Ukraine as part of the European integration process. <https://sace.gov.ua/uk/content/energy-efficiency>
12. Gurochkin V.V., Kohut S.S. Formation of the energy balance of Ukraine using responsible energy sources // Economics, Finance, Management: topical issues of science and practice, 2023. №4. C.109-133.
URL:<http://efm.vsau.org/storage/articles/February2024/1g9a27FNte6fT0dF2nJm.pdf>
13. Public report of the Head of the State Agency on Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine on the results in 2022 / State Agency on Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine. K. p.35.
14. Concept of the State Target Economic Program for Energy Efficiency and Development of Renewable Energy Sources for 2022-2026. URL: https://sace.gov.ua/static-objects/sace/imported_content/6792ad46b5219.pdf

Smereka S.B., Lifyrenko S.M. Peculiarities of regulatory and legal support for energy efficiency

Regulatory and legal support in the field of energy efficiency is an important component of state policy aimed at reducing energy consumption, increasing resource efficiency and adapting the economy to the requirements of sustainable development. The study focuses on the analysis of ensuring energy efficiency in Ukraine, substantiates the importance of studying the basic principles and specifics of implementing energy saving measures, as well as their role in the country's economic system. Special attention is paid to the regulatory and legal support of this area, which is a key element for achieving energy independence, rational use of resources and improving the environmental situation. It is determined that an effective regulatory and legal

framework requires: improving energy efficiency; active use of renewable energy sources and alternative fuels by both enterprises engaged in their production and consumers; increasing energy security through diversification of energy sources; reducing the impact on the environment through saving natural resources and reducing energy consumption in residential, public and industrial facilities; and the creation of new jobs in the field of energy efficiency. The purpose of the work is to determine the features of the regulatory and legal support of the energy saving sector. The main methods used in the work are: analysis, synthesis, deduction, induction, logical, generalization, comparison.

The scientific novelty of the article lies in the comprehensive study of the regulatory and legal support of energy efficiency as an important tool for achieving energy independence and improving the environmental situation in Ukraine. The features of the use of these mechanisms through the implementation of ESCO projects and their adaptation in communities, as well as the effective application of energy management, which should cover various sectors of the economy and ensure the financial stability of enterprises, are studied. It is established that thanks to a number of legislative acts regulating the implementation of energy efficiency measures, Ukraine must abandon outdated administrative instruments of energy saving and move to modern European standards for the implementation of energy efficiency policy.

Keywords: *energy saving, energy efficiency, enterprise competitiveness, alternative fuel or energy sources, project management.*

Смерека Світлана Богданівна – канд. екон. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і торгівлі Західноукраїнського національного університету
Ліфференко Сергій Миколайович – аспірант Західноукраїнського національного університету

Стаття подана 10.01.2025.